

Vojko Devetak

OBREDI SVETOG SUSRETA

Liturgijsko zakonodavstvo

Liturgija, što se tiče njezinoga vanjskog oblika, podvrgnuta je posebnim zakonima. Da bi učesnici u liturgiji bili svjesni svoga prijelaza iz profanog ambijenta u krug religioznoga, potrebni su posebni propisi koji karakteriziraju i sugeriraju svetu zbilju. Zbog toga »obredi se imaju tako srediti da jasnije izraze one svete vrijednosti koje su u njima označene, pa da ih kršćanski puk, koliko je moguće, može lako shvatiti i kod njih sudjelovati punom, djelatnom i zajednici svojstvenom suradnjom« (SC 21). Liturgijsko zakonodavstvo nije liturgija, ali je nužni uvjet njezine egzistencije i njezine autentičnosti. Liturgijsko zakonodavstvo ima svoju posebnu fizionomiju, koje istovremeno donosi tekst formula i opise svetih čina, kretanja, stavova, boja što sve skupa sačinjava molitvu Crkve. Ono nije, za razliku od općega crkvenog prava, kodificirano. Liturgijsko zakonodavstvo, upisano u liturgijske knjige, regulira svete čine svojevrsnim zakonima.

Kad se govori o liturgijskom zakonodavstvu, liturgijskim propisima, rubrikama i slično, onda to ne smijemo promatrati kao obično ljudsko zakonodavstvo. Budući da liturgijsko zakonodavstvo ponajviše prenosi zahtjeve božanskog prava, *ono je imperativnije od ljudskih zakona*. Životni odnosi između Boga i čovjeka koji se zbivaju u liturgiji ne mogu se svesti na puki legalizam. Zakoni su bogoštovlja nešto što proizlazi iz same naravi stvari, što dolazi iznutra, a ne kao teret koji je izvana namešten.

Božanski nas zakon ne smatra robovima već sinovima (Gal 4,7). Novi zakon nije uklesan u kamenu, već je napisan u naša srca Božjom rukom, Duhom Svetim. To je zakon ljubavi, zakon slobode djece Božje. Krist nije došao ukinuti stari zakon, već usavršiti, učiniti ga unutrašnjim i životnijim. Svojim pashalnim otajstvom Krist stvara novog čovjeka i uspostavlja novi, sinovski odnos čovjeka s Bogom. To se zbiva po daru Duha: »A da ste zbilja sinovi, dokaz je što Bog u vaša srca posla Duha svoga Sina« (Gal 4,6). Zahvaljujući nutarnjoj snazi Duha, čovjek živi

novim životom, životom po Duhu. Duh Sveti postavlja se kao novi, unutarnji zakon, koji zamjenjuje vanjski zakon, a kršćanski život čini životom pune i savršene slobode: »Dakako, vi ste, braćo, k slobodi pozvani« (Gal 5,13). »Zakon duha života u Kristu Isusu oslobodi me od zakona grijeha« (Rim 8,2). Vanjsko izvršavanje slova zakona ne opravdava, već unutrašnje prianjanje Duhu. Vanjski zakon ima instrumentalnu funkciju. Zakon nije sam sebi svrha, već sredstvo do svrhe, putokaz za djelovanje u Duhu. Kršćanin je snagom Duha osposobljen da izvrši ono što propisuje zakon. Stoga je vršenje zapovijedi vanjsko i osjetno svjedočanstvo Duha koji u čovjeku djeluje.

»Svakako, kršćanska svetkovina za razliku od običnih ljudskih blagdana ne dobiva svoju snagu iz izvanjskog slavlja ili vanjskih očitovanja radosti. To je svetkovina duha i u Duhu«.¹

Opsluživanje božanskog zakona je nužni zahtjev naših intimnih odnosa s Bogom. To je odgovor ljubavi na poziv Božje ljubavi. Prihvatajući Božji poziv, mi smo se obavezali poštovati Božju volju, a Božja volja izražena je u njegovim zapovijedima. Prema tome, živjeti u skladu s Božjom voljom znači živjeti u skladu s njegovim zapovijedima. Božanski je zakon nužni vođa za čitanje božanskog poziva. Samo u granicama božanskog zakona čovjek može Bogu iskreno odgovoriti. Bog poziva čovjeka na zajedništvo ljubavi i života, a čovjek na taj poziv odgovara poslušnim vršenjem njegovih zapovijedi. To je odgovor vjerne ljubavi na darovanu Božju ljubav, to nije vanjsko nametanje zakona već *logika nutarnje stvarnosti*. Iza pisanog zakona stoji dijalog ljubavi između Boga i čovjeka, između Oca i sina. Ako čovjek ne odgovori Bogu po ljubavi, vršenje zakona ništa mu neće koristiti (1 Kor 13). Krist nije došao ukinuti zakon već usavršiti. Krist se ne izjašnjava protiv kulta, kako bi možda netko mislio, već protiv materijaliziranja kulta u hebrejskoj praksi. U tom smislu i naglašava: »Više volim milosrđe — tj. ljubav prema Bogu — nego žrtvu« (Mt 9,13), više nego kult žrtava, jer ima stvari koje su »veće od hrama« (Mt 12,6). Učitelju zakona i svim kategorijama osoba koje su svu svoju pažnju općenito stavljali u vanjsko opsluživanje zakona, a posebno kulturnih propisa, upitan o najvećem zakonu, Krist se ne zaustavlja na nijednom obrednom propisu, već na zapovijedi totalne ljubavi prema Bogu i bližnjemu i naglašava da to »više vrijedi nego sve paljenice i druge žrtve« (Mk 12,34). Vanjsko opsluživanje zakona, pa i fizičko prinošenje žrtve, sa strane onih koji su odbili dar samih sebe, nema vrijednosti (Mk 12,33; Mt 9,13). Ono što je za Boga i za čovjeka vrijedno, nije mrtvo slovo, već zadatak koji čovjeka osobito disponira i obvezuje. Bogu se treba klanjati u »duhu i istini«, i zbog toga se veli da slovo ubija a duh oživljava.

¹ J. GELINEAU, Pastoralna teologija liturgijskih slavlja, Zagreb 1973, 92.

Prema tome, dužnost slaviti Boga po Isusu Kristu i u Duhu Svetome intimni je zadatak svakog kršćanina, a ne nekakav vanjski zakon prisile. To je bitni zahtjev Kristova Tijela, Crkve i svih krštenika. Preko uredno vršene liturgije kršćanin odgovara na Božji poziv koji ga potiče da slavi Boga. Svaki kršćanin treba biti svjestan toga nutarnjeg zahtjeva, a osobito oni koji su po svetom redu i po svom poslanju najdirektnije i najosobnije pozvani i posvećeni da kao posrednici između Boga i ljudi daju hvalu Bogu. Liturgija je uređena po takvom zakonu.

Tko je nadležan donositi liturgijske zakone i propise?

Kao što je Bog u Starom zavjetu preko Mojsija i drugih svojih poslanika uredio i odredio unutrašnji i vanjski kult, tako je i Krist u Novom zavjetu ustanovio svetu euharistiju, sakramentalne znakovne obrede i svojoj Crkvi predao vlast da autoritativno uređuje i određuje bogoslužje.

Novozavjetna liturgija je *djelo Krista*. On je najkompetentniji autoritet u liturgijskim obrednim činima. Krist je ustanovio euharistiju, sakramente i obredne čine u obrednom okviru svoga vremena. Svi liturgijski čini primaju svoju snagu iz Kristova pashalnog otajstva, iz Kristova proslavljenog čovjštva. Stoga su liturgijski čini Kristovi čini, a Krist je i glavni liturg koji, preko vidljivih znakova, svima koji su raspoloženi, dijeli nevidljive milosti.

Kristova je volja da se susret Boga i čovjeka vrši preko osjetnih znakova, kako odgovara ljudskoj naravi. To potvrđuje činjenica da je Krist izražajne znakove, određenu tvar, tj. znakovitu izražajnu materiju uz znakovite radnje i lik (formu), tj. znakovitu, razumljivu riječ, odredio da budu sredstvo njegova spasiteljskog djelovanja. Krist u okviru obreda hebrejske pashe ustanovljuje i slavi euharistiju, u krštenju prihvaća način Ivanova krštenja, dahanjem i riječima inaugurira sakrament pokore, polaganjem ruku blagoslivlje i liječi, i tako tada i danas u jedinstvu obrednih kretnja, simbola i riječi ostvaruje sakramentalni susret. Krist također izabire i određuje posebne osobe preko kojih će vršiti posvećenje ljudi i iskazivati slavu Bogu.

Krist i sam prakticira vanjsko obredno bogoslužje u hramu i sinagogama (Lk 2,24; 4,16), ali i revnuje protiv praznog, vanjskog kulta te naglašava da pravo bogoštovlje treba biti u »Duhu i istini« (Iv 4,23). To ne znači da bogoštovlje treba biti netjelesno, već da vanjski i vidljivi obredni čin treba biti autentični izraz nutrine, nutarnjeg doživljavanja.

Dakle, put spasenja »postavljen je od Boga. Naše se spasenje može ostvariti slijedeći taj put koji nam je objektivno pokazan, koji treba prihvatiti i s njim se sintonizirati. Taj put je utjelovljeni put, preko ljudi i osjetnih materijalnih tvari Bog se saopćava ljudima i ljudi idu k Bogu.

Prototip toga zakona je sam Krist Bog i čovjek, jedini put kojim se ide k Ocu. U njemu je na potpuno apsolutan način, božansko sišlo u čovječansko i čovječansko se srelo s božanskim«.²

Liturgija je *djelo apostola*. Novozavjetni spisi, osobito Djela apostolska, jasno nam prikazuju da su apostoli vršeći liturgijske obrede slijedili način svoga Učitelja koji im je zapovjedio da pod vodstvom Duha preko sakramenata uprisutnjuju njegovo pashalno otajstvo. Posebno su vjerno vršili euharistiju slijedeći Kristov nalog: »Ovo činite na moju uspomenu!«. Pavao se izričito poziva na Krista i apostole kad daje upute o slavljenju euharistije: »Ja sam, uistinu primio od Gospodina ono što sam vam i predao« (1 Kor 11,23). Pri slavljenju sakramenata znamo također da su apostoli polagali ruke (Dj 6,6; 13), krštavali uranjanjem u vodu (Dj 8,28; 10,47), lomili kruh (Dj 2,46). To je bio vrlo jednostavan, ali znakovit ritual. Mnoge Crkve, govoreći o svojim liturgijskim obredima i običajima, pozivale su se na njihovo apostolsko podrijetlo.

Liturgija je *djelo crkvene hijerarhije*. Krist je ustanovio sakramente u njihovoj bitnoj jezgri, ali organizirati sakramente, njihov sastav, obrede i dijeljenje povjerio je svojoj Crkvi. Crkva je sakramenat proslavljenog Krista. »U tom sakramentu, koji je Crkva, vrhovna vlast pripada svećeništvu u njegovoj punini, to jest biskupskom kolegiju, kojemu je kao zadnjoj istanci povjerena cijela Crkva. Na taj autoritet spada sa svom oprežnošću razabirati među svetim znakovima, s jedne strane ono što je Krist, prvotni sakramenat, izričito ili uključno ustanovio i s druge strane što Crkva, kao sakramenat proslavljenog Krista, može ili mora u njima mijenjati da bi ih što je moguće više stavila u službu udova Kristova tijela koji danas žive u ovom svijetu«.³ Napomenimo, što je važno, da je Krist samo i jedino svojoj Crkvi garantirao asistenciju Duha Svetoga. Dakle, uređenje liturgijskog zakonodavstva je učinak vlasti koju je Crkva primila od Krista.

Podjeljivanje sakramenata i čitavo javno bogoštovlje Crkve je čin njezine svećeničke vlasti preko koje Krist vrši svoju velikosvećeničku ulogu. Budući da je liturgija *par excellence* izražaj vjere Crkve i dobro od kojega se vjernik hrani i živi, nužno je da liturgija u svojoj bitnosti i pojedinostima bude garantirana od Crkvenog učiteljstva. Učiteljstvo je potrebno da dokrajči dugotrajne, a ponekad i opasne, teološke prepirke i dade konačno rješenje. Ono treba razlikovati istinito od pogrešnoga, korisno od štetnoga. Učiteljstvo to ne čini samovoljno, upotrebljavajući svoju moć, ono ne koči inicijative, ali bdije da sve bude u službi dobra zajednice. Crkvenu svećeničku vlast Crkva je vršila od početka (1 Kor 11; 14,23 sl.) preko biskupa koje »Duh Sveti postavi nadglednicima« (Dj 20,28), osobito preko rimskog biskupa koji je uvijek bio zadnja istanca

² C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia*, Roma 1958, 62-63.

³ H. SCHMIDT, *La costituzione sulla sacra liturgia*, Roma 1966, 287.

rješavanja eventualnih kontroverzija liturgijske discipline. Liturgija je javno bogoštovlje i mora se uređivati zakonima, pogotovo jer se radi o zakonima koji se odnose na cjelokupnu Crkvu.

Katolicitet Crkve Kristove, uza svu raznolikost puka, nužno zahtijeva red i jedinstvo. Taj red doduše treba biti elastičan i računati sa specifičnostima naroda, ali ipak mora biti red. Sva vjekovna praksa i svi liturgičari naglašavaju da je jedino crkvena hijerarhija pozvana da određuje obrede i bdije nad njihovim obdržavanjem. Nitko drugi i nije prisvajao vlast uređivati liturgiju. Liturgijski stručnjaci i obnovitelji, svjesni važnosti liturgijske obnove, samo su predlagali i davali razne inicijative, ali su uvijek čekali legislativnu vlast pape. Stoga ostaje nepromjenljiv princip da »uređenje svete liturgije ovisi jedino od crkvene vlasti koju posjeduje Apostolska Stolica i, prema odredbama prava, biskup« (SC 22). »U vlasti je Apostolske Stolice: obnavljati i odobravati opće liturgijske knjige; uređivati svetu liturgiju u onom što se tiče cijele Crkve; odobravati i potvrđivati zaključke i odluke teritorijalne vlasti; prihvaćati prijedloge i molbe iste teritorijalne vlasti«, s razlogom se naglašava.⁴

Vlast u uređivanju liturgije imaju i zakoniti biskupski kolegiji. »Na osnovi vlasti što je podjeljuje pravo mogu, u određenim granicama, uređivati liturgiju i nadležni, zakonito ustanovljeni *teritorijalni biskupski skupovi* različitih vrsta« (SC 22). Tom je odredbom prevladana kruta jednoobraznost i centralizacija. »Pod teritorijalnim biskupskim skupovima treba zasad razumjeti: a) ili skup svih biskupa jedne nacije; b) ili skup već zakonito ustanovljen, koji se sastoji od biskupa ili od biskupa i drugih mjesnih ordinarija više nacija; c) ili skup koji, po ovlasti Apostolske Stolice, treba da bude ustanovljen od biskupa više nacija, pogotovo ako je u pojedinim nacijama tako malo biskupa da je zgodnije da se zajedno sastaju iz različitih nacija istog jezika i istog građanskog uređenja«. ⁵ Kad Sabor kaže da biskupski skupovi imaju vlast »u određenim granicama«, to znači da njihove odluke vrijede samo za određene krajeve. Odluke vrijede ukoliko se temelje na odredbama Uredbe o bogoslužju i ne prekoračuju nadležnosti koje su sankcionirane istom Uredbom. Njihove se odluke smiju provesti tek onda kad su odobrene od Apostolske Stolice.

Poštivajući hijerarhijski princip, i *mjesni biskupi* imaju u liturgijskim stvarima vlast u pravno određenim granicama jer su oni »glavni djelatnici Božjih tajni, a isto tako i vođe, promicatelji i čuvari svega liturgijskog života u Crkvi koja im je povjerena« (CD 15). »U biskupovu vlast spada uređivati liturgiju unutar granica svoje biskupije, prema odredbama i duhu Uredbe o svetom bogoslužju, te odluka Apostolske Stolice i nadležne teritorijalne vlasti«. ⁶ Osim općega crkvenog prava koje bisku-

⁴ SV. ZBOR OBREDA, Prva Uputa o svetom bogoštovlju, VI, 21, AAS, 56/1964, 882.

⁵ SV. ZBOR OBREDA, n. d., VI, 23, AAS, 56/1964, 882.

⁶ SV. ZBOR OBREDA, n. d., VI, 22, AAS, 56/1964, 882.

pima dodjeljuje pravo i dužnost vizitirati crkve, nadgledati liturgiju, bdjeti nad točnim opsluživanjem liturgijskih propisa i sprečavati uvođenje zloraba, razni drugi crkveni dokumenti pod autoritet biskupa stavljaju i druge velike i delikatne obaveze i prava obzirom na liturgijsko zakonodavstvo. Tu spada: promicati i upravljati sudjelovanjem vjernika u liturgiji: organizirati i premještati Velike i Male litanije, tj. Markovo i Prosne dane; određivati slavljenje Božje riječi; dozvoljavati pričest pod obje prilike; prosuđivati prikladnost koncelebracije; uvoditi katekumenat; dijeliti potvrdu preko mise; dozvoljavati da kvalificirani svjetovnjaci dijele neke blagoslovine; unapređivati i nadzirati liturgijsku umjetnost i glazbu; osnivati dijecezanske liturgijske odbore; regulirati »Pobožne vježbe; izabirati laike za izvanredne djelitelje sv. pričesti i drugo.

Zadaća je biskupa »upravljati, ravnati, poticati, ponekad i koriti, a uvijek upućivati na pravu liturgijsku obnovu«. Biskupi će uz pomoć liturgijskih vijeća izvagati potrebe vjernika i »prosuditi što pravoj obnovi ide u prilog ili joj se protivi, i tako će oprezno i mudro predložiti i ravnati što treba činiti« u skladu odredaba »što ih sadrže novi liturgijski zakoni«. Da se to biskupima olakša i zbog toga što su neki u liturgiju uvodili »privatne pothvate, pre nagljena i nepromišljena rješenja, izmišljanja i dodavanja« pa da se sve dovede u sklad »vрати stega i red«, Sv. zbor za bogoštovlje izdaje »Treću uputu za ispravnu primjenu Konstitucije o svetoj liturgiji« iz koje su navedeni citati.⁷

Pri uređivanju liturgijske discipline i njezinog prilagođavanja papa se služi Sv. zborom za bogoslužje, a njemu pomaže Vijeće za provedbu liturgijske Konstitucije za bogoslužje II. vat. sabora koje je sastavljeno od stručnjaka raznih krajeva svijeta (SC 25). Teritorijalnoj crkvenoj vlasti pomažu »Međubiskupijski liturgijski odbori« (SC 44). S biskupima surađuju razni liturgijski odbori za liturgiju, glazbu i umjetnosti.

Kad Crkva izdaje liturgijske zakone i propise, daleko je od nakane da zahtijeva mehaničku poslušnost bez duha. Traži se sinovska vjernost i duboko shvaćanje liturgijskog duha. Interveniranje crkvenog autoriteta garantira autentičnost kršćanskog karaktera liturgije, njezinih formula i prikladnosti.

Budući da se radi o prevažnom i vrlo delikatnom zadatku, samo je zakonita crkvena vlast u svojoj pastoralnoj brizi kompetentna određivati obrede i obredna prilagođavanja. Zbog toga Sabor jako naglašava: »Nitko drugi, apsolutno, pa ni svećenik, neka se ne usudi u liturgiji po svom nahodjenju bilo što dodati, ukinuti ili mijenjati« (SC 22), pa imao najbolju nakanu i veliku gorljivost. Svako individualno mijenjanje ili uvođenje novotarija može biti fatalno, može značiti pravu povredu liturgije. Ni jednom pojedincu, pa ma kako bio veliki stručnjak, nije garantirana asistencija Duha Svetoga, ni nepogrešivost. »Valja, nadalje,

⁷ SV. ZBOR ZA BOGOSTOVLJE, III. uputa o liturgiji, Zagreb 1970, 7-9.

imati pred očima da svećenikova privatna popravljavanja svetih obreda vrijeđaju dostojanstvo vjernika i otvaraju put do pojedinačnih i osobnih oblika u svetim slavljinama, a ona izravno spadaju na svu Crkvu. Jer služba svećenika, služba je svekolike Crkve, i zato se može vršiti samo u poslušnosti i zajedništvu s hijerarhijom i u težnji za služenjem Bogu i braći. Hijerarhijska narav liturgije, njezina sakramentalna snaga i dužno poštovanje prema zajednici vjernika bez sumnje traže da svećenik svoju ulogu u kultu vrši kao 'vjerni sluga i djelitelj Božjih tajna' (1 Kor 4,1), ne uvodeći nikakav obred koji nije ustanovljen i odobren u liturgijskim knjigama«. ⁸

Obnavljanje liturgijskih obreda je kompleksan i težak posao čemu uvijek treba prethoditi »brižljivo teološko, povijesno i pastoralno proučavanje, uz to se osvrtno na zakone općeg ustrojstva i duha liturgije« (SC 23). Da li to može garantirati pojedinac? Ponekad može izgledati da su crkvene odredbe tvrde, kad netko smatra da su izvjesni obredi nesa- vršeni, pa možda i loši. Crkvena je vlast u toku tih poteškoća pa i od svojih podanika traži razumijevanje i strpljenje dok se sve poteškoće brižno pastoralno izvagnu i riješe da ne bi došlo do novih liturgijskih anarhija.

Liturgijski običaji

I običajno pravo utjecalo je na oblikovanje liturgijskih obreda i liturgijskog zakonodavstva. Tijekom povijesti u crkveni život unišili su mnogi dobri i korisni običaji kojima se u spisima Otaca, sabora i papa davalo privilegirano mjesto. I mnogi crkveni liturgijski zakoni nisu drugo već dugogodišnji običaj koji je kodificiran. Za običaj se kaže da je nepisani zakon. Običaju ne daje vrijednost i stalnost pojedinac ili nekoliko osoba, već široki dio kršćanskoga puka. Crkva »čuva sve što u različitim narodnim običajima nije nerazrješivo povezano s praznovjerjem i zabludom; štoviše, katkada to pripušta i u samu liturgiju, ako se samo može uskladiti s izrazima pravog i istinskog liturgijskog duha« (SC 37). Čak »kanonska misija biskupa može nastati po zakonitim običajima koje nije opozvala vrhovna i opća vlast Crkve« (LG 24).

Da bi neki običaj koji je uvela zajednica vjernika dobio snagu zakona, mora biti odobren od zakonodavca prema kanonskim normama (CIC 23).

Običaj, koji je nastao u skladu s postojećim liturgijskim zakonom, najbolji je tumač i potvrda zakona i stoga je dobar, pa se po općem mišljenju liturgista može uvesti i zadržati. Isti je slučaj ako je nastao neki običaj za koji ne postoji nikakav zakon, ali ni zabrana, a u skladu je s liturgijskim duhom. I takve običaje Crkva odobrava i potvrđuje.

⁸ SV. ZBOR ZA BOGOŠTOVLJE, n. d., 11.

Takav je, npr., bio običaj da klerici viših redova mole časoslov, i to je Crkva kodificirala. Nema razloga da se ukinu običaji koji liturgiji daju život i dinamičnost.

Običaj koji je mimo zakona (*praeter legem*), da bi dobio snagu zakona treba biti razborit. To jest opravdan činjenicom da odgovara liturgijskoj svrsi, odnosno da promiče slavu Božju i posvećenje ljudi, da promiče dobro, da ne ruši crkvenu disciplinu. Ako je neki običaj razborit i koristan u nekom kraju ili nekom razdoblju, ne znači da je razborit za sve krajeve i za sva vremena. Mora također biti zakonski zastaren. To znači da treba neprekidno trajati 30 godina po novom crkvenom zakoniku (CIC 26). Neki običaj na području misija, ukoliko je predložen od teritorijalnog biskupskog skupa, može odmah stupiti na snagu (SC 40).

Sasvim je drugi slučaj kad se radi o običajima koji se protive (*contra legem*) postojećim liturgijskim zakonima i rubrikama. Takav se običaj smatra nerazboritim i nekorisnim i prema tome, nedozvoljenim. Međutim, može se dogoditi da i takav običaj bude u nekom kraju koristan. Njegovu korisnost dokazuje jedino zastara od 100 godina ili ako je od pamtivijeka, pa se takav običaj može zadržati, osim ako je u zakonu izričito naglašeno da se zabranjuje svaki običaj koji se protivi postojećem zakonu. Tako npr. zakonom je propisano da svaka župska crkva mora imati krsni zdenac, nikakav običaj, pa bio i od pamtivijeka, ne može taj zakon ukinuti.

»Sadašnja liturgijska obnova nastoji pružiti liturgijsku molitvu proizašlu iz žive i prastare duhovne predaje. A kad se ona predstavlja, ima se očitovati kao djelo svega naroda Božjeg, svih njegovih različitih redova i službi (OURM 58). Jer se tek u ovom jedinstvu svekolikog tijela Crkve pouzdano čuva nepatvorena snaga«.⁹

Uz običaje koji su postali liturgijski, postoje i drugi pobožni *pučki običaji* koji su povezani uz liturgijski život, liturgijske obrede ili liturgijsku godinu. Nema sumnje da su mnogi takvi narodni običaji nastali nekoć davno pa danas izgledaju preživjeli, da se je u njih tijekom vremena uvuklo dosta i praznovjernog duha, ipak se prema tim narodnom srcu priraslim običajima, mora zauzeti razborit stav.

Nije sve što se odnosi na prošla vremena »prošlost«, odnosno tuđe našem današnjem načinu života. To često varira prema stupnju krajevne kulture. Stoga je potrebna velika razboritost i opreznost u prosuđivanju da li su prikladni ili neprikladni neki prastari povjesni običaji u manifestacijama pučke pobožnosti. Treba brižno i pravim religioznim osjećajem istražiti stvarni učinak što ga u dušama vjernika proizvode takvi običaji. Njihovi učinci površnom promatraču nisu na prvi pogled uočljivi, već tek poslije strpljivog i iskrenog istraživanja. Može se dogoditi da se jednostavnim ukidanjem običaja, kojega se nije zamijenilo s drugim jednako važnim, eliminira svaki učinak. Liturgijska obnova sma-

⁹ SV. ZBOR ZA BOGOŠTOVLJE, n. d., 29.

tra da običaje pučke pobožnosti treba vrednovati po njihovoj religioznoj vrijednosti, jer možda mogu više doprinijeti liturgiji nego mnoge druge reforme. Zbog toga se liturgijska obnova — čuvajući bitno jedinstvo liturgijskih obreda — u mnogome prilagođuje narednom liturgijskom duhu i predajama (SC 37; 39). U tom smislu Sabor određuje: »Liturgijska godina neka se tako preuredi da se, prema današnjim prilikama, bilo zadrže bilo ponovno *prema predaji uvedu običaji* i vježbe svetih vremena — sačuvavši njihovo prvotno značenje, koje će na zgodan način hraniti pobožnost vjernika u slavljenju kršćanskih otajstava, a osobito važnog otajstva« (SC 107).

Može se doduše dogoditi da puk nedovoljno shvaća vjerski sadržaj pojedinog običaja. Tome pak nije kriv običaj, već pomanjkanje pouke. Vrijednost pučkih običaja je vrlo velika. Stoga ih ne smijemo lakomisleno ukidati, pogotovo kad bi to bilo štetno za vjerski život ili bi uzбудilo vjernike.

»U vjerskim običajima Crkva je povjerala narodu, na osjetilima pristupačan način, blago vjere (*depositum fidei*). Narod obično ne voli riječima izražavati vjerske stvari; ali rado govori jezikom vjerskih običaja, shvaća njegovo značenje i lako ga ne zaboravlja. Otac ga prenosi sinu. Religiozni običaj, koji je vrlo čvrsta obrana katoličke vjere, ima svoje središte i na neki način svoju kičmu u blagoslovinama Crkve.

Treba se podsjetiti da su sveti obredi i vjerski običaji kroz vjekove, osobito u istočnoj Crkvi, zamjenjivali propovjedanje i vjeru duboko ucijepili u srca naroda.

Neprijatelji vjere svom se snagom bore protiv religioznih običaja, križeva na raskršćima, likovima svetaca i Gospa na cestama što krajoliku daje duboko religiozno obilježje. Budući da znaju što znače običaji, tvrdokorno se protiv njih bore, u Crkvi i van Crkve. Iako se je u te običaje infiltriralo mnogo lakoumnosti, iako su mnogi krivo shvaćeni i čak doveli praznovjernom poimanju, ipak su prožeti s toliko prave religioznosti te ih se nipošto ne možemo odreći. Oni su duboko u puku. Nema sumnje da je neophodno potruditi se da im se dade pravi duh«. ¹⁰

Liturgijske knjige

Važan izvor liturgijskog zakonodavstva su liturgijske knjige. Liturgijske knjige upravljaju liturgijom Crkve. Te knjige sadržavaju liturgijske principe, zakone, molitve, upute i pravila kako treba obavljati liturgijske čine.

Čini se da apostolska Crkva nije upotrebljavala liturgijske knjige osim Sv. pisma za čitanje i psalama za pjevanje. Liturgijske formule

¹⁰ B. HÄRING, *La legge di Cristo*, Brescia 1962, 224.

bile su pod karizmatičkim djelovanjem celebranata. Već potkraj I. stoljeća, kako svjedoče *Didachè* i sv. Justin, postojale su zbirke neslužbenih crkvenih molitava i obreda. Prvi liturgijski obrasci, koji su se sačuvali, potječu iz III. stoljeća, a sastavio ih je sv. Hipolit, nazivaju se *Traditio apostolica*. Na osnovi Hipolitova djela nastale su *Apostolske konstitucije i Serapionov euhologij*. Te su knjige uglavnom sadržavale euharistijski kanon. Nisu imale snagu zakona. Sabori IV. i V. stoljeća aktivno su tražili da se sastave odobrene liturgijske knjige. Po odredbi tih sabora stvorene su liturgijske knjige. Prve i najvažnije liturgijske knjige su *Sakramentari*. U njima su sabrane molitve, predslavlja, kanon mise i blagoslovi. Naziv im je od presv. euharistije koja je sakramentat, *par excellence*. Sakramentari su prve službene zbirke misnih molitava Rimske crkve. Najstariji sakramentar nastao je u prvoj polovici VI. stoljeća. Smatra se da je on djelo pape Leona I. i po njemu je dobio ime. Zatim koncem istog stoljeća nastao je službeni sakramentar »*Gelasianum*«. Uredio ga je papa Gelazije. Upotrebljavao se ne samo u Rimu već i u Galiji gdje su načinjene i razne preinake. Njega je reformirao papa Grgur Veliki i napravio *Sacramentarium Gregorianum* i s time udario temelje misala. Karlo Veliki ga je proširio po čitavom svome carstvu. U doba sv. Ćirila i Metodija preveden je na staroslavenski jezik (*Kijevski listići*).

Dok su te knjige služile celebrantu, postojale su druge za službenike oltara. *Lekcionar* koji se kasnije nazavao *epistolarij* sadržavao je izabrane tekstove iz proroka i apostolskih pisama koji su se čitali preko mise. Ispočetka tu su bile označene početne i završne riječi čitanja, i stoga su se nazivali *Comes*. Kasnije su se ispisivala čitava čitanja. *Evangeliarium*, zbirka čitanja iz Evandjelje za liturgijsku upotrebu. To je od starine bila najštovanija knjiga, pisana na pergameni i ukrašavana najljepšim ukrasima. S poštovanjem se nosio, kadio i postavljao na oltar uz euharistiju.

Liturgijske knjige koje su sadržavale misne pjesme bile su *Cantatorium* ili *Antifonarium* koji je kasnije nazvan *Graduale* za razliku od antifonarija u časoslovu.

Važne su posebno knjige ceremonijalâ, nazavane *Ordines*. To su zbirke uputa kojih se treba držati pri slavljenju mise, dijeljenju sakramenata i za druge prigode. Kada je nastao misal, te su upute u nj unesene crvenim slovima, dok su molitve bile ispisane crnim.

Sve te različite liturgijske knjige tijekom vjekova zbog praktičnih razloga, zbog nespretnog rukovanja tolikim knjigama, sjedinjene su u jednu knjigu nazvanu *Missale plenum*.

Za vrijeme prepisivanja, pa i za vrijeme tiskanja, u taj misal uvukle su se mnoge neukusnosti, pa čak i dogmatske netočnosti. Tome je stao na kraj Tridentinski sabor, koji je korjenito revidirao i reformirao

liturgijske knjige. Na temelju njegovih direktiva i zakona izdan je novi misal, biskupski ceremonijal pontifikal, ritual i brevijar. Sve te knjige, uz manje izmjene, upotrebljavale su se u liturgiji sve do II. vat. koncila.

Vatikanski II. određuje: »Neka se liturgijske knjige što prije preispitaju uz sudjelovanje stručnjaka i savjetovanje s biskupima raznih krajeva svijeta« (SC 25). Osim te opće odredbe Konstitucija o svetoj liturgiji donosi još mnoge odredbe za obnovu liturgijskog zakonodanstva, poimenice spominje koje sve odredbe treba preispitati i obnoviti prema prilikama i običajima pojedinih krajeva i da se što jasnije u obredima izrazi vazmeni značaj kršćanske liturgije. Dozvoljava razna prilagođavanja, osobito u misijskim krajevima, ali uvijek treba imati pred očima bitno jedinstvo rimskog obreda.

Pokoncilaska liturgijska obnova zaista je išla brzim koracima te danas imamo u rukama gotovo sve najvažnije liturgijske knjige koje sadrže crkveno zakonodavstvo, opće i posebne uredbe vršenja liturgijskih obreda koje treba savjesno obdržavati.

U liturgiji se smiju upotrebljavati samo zakonito, od Svete Stolicе, odobrene liturgijske knjige. Službena ili izvorna knjiga obično se naziva *editio typica*, tipična knjiga. To je knjiga koju je svojim autoritetom štampao i izdao Sveti zbor za bogoštovlje i službenim dekretom proglasio tipičnom knjigom. Prema tipičnim knjigama, uz dozvolu biskupa-ordinarija, štampaju se i druga izdanja koja u svemu moraju potpuno i doslovno odgovarati tipičnim izdanjima bilo da se izdaju na latinskom jeziku, bilo da se prevode na druge jezike.

Liturgijske knjige kao sveti sakramentalni znak uvijek su bile predmet poštovanja i posebne pažnje. Posebno su se ukrašavale iznutra i izvana jer one sadržavaju molitve preko kojih se dobiva milost i slavi Boga. Tim knjigama treba iskazivati dužno poštovanje, osobito lekcionarima, knjigama koje sadržavaju djelove Sv. pisma. To poštovanje treba biti izraženo njihovom prikladnošću, rukovanjem i čuvanjem.